

Arap Dilinde Müsned İleyhin Nekra Olması: Dilbilimsel Bir Analiz

Neşe
Çetinovalı
Bay*
Eyup
AKŞİT**

Öz: Arap dilinde herhangi bir cümlede iki temel öge müsned ve müsned ileyhtir. İsim cümlelerinde müsned ileyhin ma'rife (belirli), müsnedin ise nekra (belirsiz) olması esastır. Ancak bazı cümle yapılarında müsned ileyhin nekra olarak kullanılır. Bu çalışma, müsned ileyhin nekra olarak kullanımını dilbilim açıdan incelemektedir. Araştırmanın önemi, müsned ileyhin nekra kullanımını sadece dilbilgisi açısından değil, semantik ve pragmatik yönleriyle de incelemesinden kaynaklanmaktadır. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada veri kaynakları klasik Arap şiiri ve Kur'an-ı Kerim'dir. Toplanan veriler, dilbilimin sağladığı bakış açısıyla betimleyici analiz tekniği ile incelenmektedir. Araştırma, müsned ileyhin nekra olarak kullanılmasının Arap dilinin ifade zenginliğine katkıda bulunan önemli bir dilbilgisi ve anlam aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kullanımın çeşitli bağlamlardaki işlevi ve özelliklerinin tespiti, dilin hem yapı hem de anlam boyutlarına ışık tutmaktadır. Bu bağlamda müsned ileyhin nekra olarak kullanılmasının taklil (azlık), teksir (çokluk), ta'zım (yüceltme) ve tahkîr (küçümseme/küçültme) gibi çeşitli anlamlara sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Müsned İleyh, Nekra, Dilbilim, Anlam.

The Indefiniteness of Musnad Ilayh in Arabic Language: A Linguistic Analysis

Abstract: In Arabic language, every sentence contains two basic elements: musnad and musnad ilayh. In nominal sentences, the musnad ilayh (subject) is fundamentally definite (marifa), while the musnad (predicate) is indefinite (nakira). However, in certain sentence structures, the musnad ilayh can be used as indefinite. This study examines the indefinite usage of musnad ilayh from a linguistic perspective. The research is significant as it reveals that the indefinite usage of musnad ilayh extends beyond being merely a grammatical phenomenon and possesses rich pragmatic and semantic dimensions. The study adopts a qualitative methodology, utilizing verses from the Quran and Classical Arabic poetry as data sources. The data is analyzed using descriptive analysis technique with the perspectives provided by linguistics. The research demonstrates that the indefinite usage of musnad ilayh is an important grammatical and semantic tool that contributes to the expressive richness of the Arabic language. The analysis of this usage across various contexts illuminates the language's form and meaning dimensions. In this context, it reveals that the indefinite usage of musnad ilayh serves various semantic functions such as taqil (paucity), taksir (abundance), tazim (glorification), and tahkîr (belittlement).

Keywords: Arabic Language, Musnad Ilayh, Indefinite noun, Linguistics, Meaning.

* Doktora Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilimdalı. E-Posta: cetinovalinese@gmail.com- ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8792-9469>.

** Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı. E-Posta: aksiteyup@hotmail.com - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6301-4483>.

Giriş

Nekra (belirsiz isim), muayyen olmayan bir varlığı gösteren isimlere denir. Arapçada nekralık (belirsizlik) asıl, ma'rifelik (belirlilik) ise fer' kabul edilir.¹ Dillerde belirsizlik farklı şekillerde işaretlenir: Türkçede belirsizlik için genel olarak “bir/herhangi bir” sözcüğü ve sıfır biçimbirim² kullanılırken, İngilizcede belirsiz isimler “a” veya “an” ile işaretlenir. Arapçada ise belirsizlik için genellikle “tenvin” (un, en, in sesleri) kullanılır. Örneğin: “رَجُلٌ/bir adam” kelimesi nekra bir isimdir ve onunla bilinen bir adam değil, herhangi bir adam kastedilmektedir. Bu nekra sözcüğe “ال/el” belirlilik takısını önek (السوابق /prefix) olarak getirip “الرَّجُلُ/adam” denildiğinde ise bilinen, belirli bir adam kastedilir. Nekra isimlerdeki tenvin, telaffuzda var olan ancak yazıda görülmeyen bir “nûn” harfidir. Ancak Arapçada, bir sözcüğün tenvin alması tek başına o sözcüğün nekra olduğunu göstermesi açısından yeterli değildir. Zira Arapçada ma'rife olan “عَلِيٌّ/Alî” sözcüğü gibi müzekker bazı özel isimler de tenvin almaktadır. Bu tür tenvine “i'râb tenvini” denir. Bu tenvin, sözcüklerin mu'râb ve munsarîf olduğuna dair bir işarettir. Nekra isimlerdeki tenvin ise “tenkir tenvini” olup belirsizlik işaretleyicisidir.³ Arapça sözdiziminde nekra bir isim hem mûsned ileyh hem de mûsned olarak kullanılabilir.

Arapça sözdiziminde iki temel öge mûsned ileyh ve mûsneddir. İsim cümlelerinde mûsned ileyhın ma'rife, mûsnedin ise nekra olması genel bir kuraldır. Bununla birlikte, bazı cümle yapılarında mûsned ileyh nekra olarak kullanılabilir. Bu dil fenomeni, basit bir dilbilgisel sapma olmaktan öte, dilin anlam zenginliğini artıran bilinçli bir tercihi yansıtır. Mûsned ileyhın nekra olması, Arap dilinin üslup özelliklerini bir başka ifadeyle belâgat, hitabet ve retorik gücünü gösteren önemli dil olgularından biridir. Bu kullanım, belâgat ilminin me'ânî bölümünde çeşitli boyutlarıyla ele alınmaktadır.⁴ Bu olgu, belâgat perspektifinden bakıldığında cümle yapısının genel kurallarından bir sapma gibi görölse de aslında onun bir parçasıdır.

Mûsned ileyhın nekra olarak kullanılmasının Arapça sözdizimi ve cümlelerin

¹ Ebü'l-Bekâ İbn Ya'îş, *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, thk. İmîl Bedî Ya'kûb (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 1/91.

² Biçimbirim, daha küçük parçalara bölünemeyen dildeki anlamlı en küçük birimdir. Daha geniş bilgi için bkz. Caner Kerimoğlu, *Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim Göstergebilim ve Türkoloji Genel Dilbilime Giriş* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014), 157.

³ İbn Ya'îş, *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 1/88; Radî el-Esterabadî, *Şerhur-Radî li-Kâfiyeti'bnî'l-Hâcib*, thk. Yahya Beşîr Mısıri (Riyad: el-İdaretü'l- 'Âmme li's-sekâfe, 1996), 2/494.

⁴ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-kutubî'l-İlmiyye, 1987), 191; Teftâzânî, *el-Mutavval şerhu telhîsi miftâhi'l-ulûm*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Beyrut: Daru'l-kütübî'l-İlmiyye, ts.), 234.

anlamıyla yakın bir ilişkisi vardır. Bu dil olgusunun incelenmesi hem teorik dilbilim çalışmalarına hem de dil öğrenme süreçlerine önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle Arapça öğretiminde, müsned ileyhin nekra olarak kullanılmasının sistematik bir şekilde ele alınması, öğrencilerin dil yetkinliğini geliştirmede kritik bir rol oynamaktadır. Çünkü Arapça dilbilgisi kurallarının çoğu ma'rife ve nekralıkla yakından ilişkilidir. Arap dilinde müsned ileyhin nekra olması, dilin yapısal esnekliğini ve ifade zenginliğini gösteren önemli bir özelliktir.

Araştırmada öncelikle Arap dilinde müsned iley ve müsned kavramlarına yer verilmekte sonrasında ise nekra isim ve temel özellikleri detaylı olarak ele alınmaktadır. Araştırmanın devamında sözdiziminde müsned ileyhin nekra gelme koşulları irdelenmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim ve klasik Arap şiirinden örneklerle müsned ileyhin nekra olmasının anlama etkisi sorgulanmaktadır.

Literatür taramasında, müsned ileyhin nekra olmasını dilbilim açısından inceleyen ve meseleyi âmm, hâs, mutlak gibi fıkıh usûlü terimleriyle ilişkilendiren herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte, H. İbrahim Kaçar tarafından kaleme alınan "Arapçada Nekra (Belirsiz İsim) Kullanımların Semantik Boyutu (Tenkîr Üslûbu)" başlıklı makale, Arap dilinde genel olarak nekra sözcüğün semantik boyutunu ele almaktadır.⁵ Söz konusu makalede, nekra kullanımın tekil, tür veya cins anlamı ifade edebileceği belirtilmekte ve bu kullanımın arkasında belli edebi ve anlamsal maksatların bulunduğu vurgulanmaktadır. Ancak bu makale, meselenin biçim, sözdizim ile âmm, hâs ve mutlak gibi fıkıh usulüne dair terimlerle ilişkisini ele almamaktadır. Konuyla doğrudan ilgisi olmamakla birlikte, Tahsin Yurttaş tarafından kaleme alınan "Marife Gelen Müsnedün İleyh ve Müsnedin Semantik Boyutu (Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin Miftâhu'l-'ulûm Adlı Eseri Bağlamında)" başlıklı makale de dikkat çekmektedir. Yazar, araştırmasında Sekkâkî'nin (ö. 1229) *Miftâhu'l-'ulûm* eseri bağlamında ma'rife gelen müsned iley üzerinde yoğunlaşmaktadır.⁶ Ancak, bizim bu araştırmamızda nekra gelen müsned iley ele alınmaktadır.

Konunun daha iyi ortaya konulması için Arapça sözdiziminde hangi öğelerin müsned iley ve müsned olduğunun tespiti önemlidir. Bu bağlamda, Arapça cümle yapısının temel unsurları müsned iley ve müsnedin belirlenmesi, nekra gelen müsned ileyhin dilbilimsel boyutunun incelenmesi açısından önem arz etmektedir.

⁵ Halil Kaçar, "Arapçada Nekre (Belirsiz İsim) Kullanımların Semantik Boyutu (Tenkîr Üslûbu)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (Ocak 2014), 165-184.

⁶ Tahsin Yurttaş, "Marife Gelen Müsnedün İleyh ve Müsnedin Semantik Boyutu (Ebû Ya'kûb Es-Sekkâkî'nin Miftâhu'l-'ulûm Adlı Eseri Bağlamında)", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/1 (Haziran 2022), 461-487.

1. Arap Dilinde Müsned İleyh ve Müsned

Cümle, sözcüklerin belirli kurallara göre dizilerek duyguları, düşünceleri veya istekleri ifade etmesidir. Cümlelerin temel fonksiyonu ise bir hüküm/yargı bildirmesidir. Cümlede ister haberî ister inşâî olsun mutlaka üç unsur bulunmak zorundadır: müsned ileyh, müsned ve isnad.⁷ Bu üç temel unsur, cümlelerin yapısını ve anlamsal bütünlüğünü oluşturmaktadır. İsnad ya da nisbet, bir yargı oluşturmak amacıyla, bir kelime veya kelime hükmündeki bir yapının, başka bir kelime veya kelime hükmündeki yapıya olumlu ya da olumsuz şekilde bağlanmasıdır. Genellikle iki veya daha fazla sözcükten oluşan cümlede, Arap dilbilimcilerine göre en temel iki unsur müsned ileyh ve müsneddur.⁸ Müsned ileyh, cümlede hakkında konuşulan ve yargının kendisine yöneltildiği ögedir. Başka bir ifadeyle, cümlede hakkında hüküm verilen unsurdur. Müsned ise müsned ileyh hakkında verilen hükmü veya yargıyı ifade eden ögedir. Müsned ileyh ve müsned arasındaki bu ilişki, cümlelerin anlamını ortaya çıkarır. Arapçada müsned ileyh, genellikle isim cümlelerinde mübtada; fiil cümlelerinde ise fâil veya nâibü'l-fâil olarak karşımıza çıkar. Müsned ise isim cümlelerinde haber, fiil cümlelerinde ise fiildir. Ancak müsned ileyh ve müsned cümlede bu ögelerle sınırlı değildir.

1.1. Müsned İleyh

Arap dilinin yapısal özellikleri gereği, cümlede hakkında yargıda bulunan müsned ileyh çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Arapça bir cümlede müsned ileyh olarak gelen ögeler; fâil, nâibü'l-fâil, mübtada (konu), müştak mübtadanın haberi, kâne ile inne'nin ismi, iki mef'ûl alan zan ve yakın fiillerinin birinci mef'ûlü ve üç mef'ûl alan fiillerin ikinci mef'ûludur.⁹ Fâil (özne), cümlede tam fiilin ya da fiile benzeyen isim-fiil, ism-i fâil ve sıfat-ı müşebbehe gibi yapıların kendisine isnad edildiği ögedir. Örneğin: جاء الضيف (Misafir geldi) cümlesinde, fâil olan الضيف kelimesi müsned ileyhtir. Nâibü'l-fâil (sözde özne) ise edilgen fiilin ya da ism-i mef'ûlün kendisine isnad edildiği ögedir. Örneğin: فُتِحَ البابُ (Kapı açıldı) cümlesinde الباب kelimesi nâibü'l-fâil olup müsned ileyhtir. Benzer şekilde, العبد التائب مغفور ذنبه (Tövbe eden kulun günahı bağışlanmıştır) cümlesinde, ذنبه kelimesi مغفور ism-i mef'ûlünün nâibü'l-fâili olup müsned ileyhtir.

Arapça bir sözdiziminde müsned ileyh olarak gelen bir diğer dil birimi ise mübtada (konu) ögesidir. Mübtada, isim cümlesinde hakkında hüküm verilen

⁷ Ebû Muhammed 'Abdullah Cemâlüddîn İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e-arîb*, thk. Mâzin el-Mubârek (Şam: Dâru'l-Fikr, 1985), 2/419.

⁸ İsa Ali Â'kûb, *el-Mufasssal f'ulûmi'l-belâgatı'l-Arabiyye: el-meâni ve'l-beyân ve'l-bedî* (Halep: Halep Üniversitesi Yayını, 2015), 97.

⁹ Eyup Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri* (Ankara: Sonçağ, 2022), 13, 14.

ögedir. Genellikle mübteda hem konuşanın hem de dinleyicinin bildiği bir ögedir. Örneğin; محمد رسول الله (Muhammed (sav), Allah'ın elçisidir) cümlesinde, محمد sözcüğü mübteda olup müsned ileyhtir. İsim cümlesinin temel unsuru mübteda, Türkçe ve Arapça dillerinin farklı yapısı nedeniyle fâil (özne) ile karıştırılmaktadır. Bir başka ifadeyle ana dili Türkçe olanlar bazen isim cümlesindeki mübteda ile fiil cümlesindeki özne ögesinin aynı şey olduğu zannına kapılabilmektedir. Bunun temel nedeni ise Arapça isim cümlesinde haber ögesi fiil cümlesi olarak geldiğinde bu isim cümlesinin çevirisinin Türkçeye genellikle bir fiil cümlesi olarak yapılmasıdır. Bu durumu birkaç örnek cümleyle açıklamaya çalışalım.

1.a) أَكَلَ عَلِيٌّ تَفَاحَةً (Ali, elma yedi.)

1.b) عَلِيٌّ أَكَلَ تَفَاحَةً (Ali, elma yedi.)

Yukarıdaki 1.a cümlesi “ أَكَلَ / (katı bir şey) yedi” fiili ile başladığı için fiil cümlesi; 1.b cümlesi ise Ali ismiyle başladığı için isim cümlesidir. Ana dili Türkçe olan ve yeni Arapça öğrenen biri için hem 1.a cümlesindeki “Ali” hem 1.b cümlesinde yer alan “Ali” sözcüğü fâil (özne) gibi algılanmaktadır. Bu algı sadece bu iki cümle için mantıksal olarak doğru ancak dilbilgisi açısından eksiktir. Şöyle ki; 1.a fiil cümlesinde yeme eylemi Ali'ye isnad edilmiştir ve Ali hem dilbilgisel hem anlamsal öznedir. Bir başka ifadeyle “elma yiyen” Ali'dir. 1.b cümlesi ise bir isim cümlesi olup “Ali” mübteda; “ أَكَلَ /yedi” fiili, gizli “hüve/o” zamiri ve “تَفَاحَةً/elma” doğrudan nesnesinden oluşan “ أَكَلَ تَفَاحَةً / o elma yedi” cümlesi ise haber/yüklemdir. Ana cümlelerin haberi/yüklemi olan bu cümle, fiil cümlesidir. Kendisine yeme fiili isnad edilen “Ali” değil, “ أَكَلَ / o elma yedi” yan cümlesindeki gizli “hüve/o” zamiridir. Dolayısıyla dilbilgisi açısından fâil/özne Ali'ye geri dönen yan cümledeki “hüve/o” zamiridir. Burada şu sorular akla gelebilir: Yan cümledeki dilbilgisi açısından fâil olan “hüve” zamiri, ana cümlelerin mübtedası olan Ali sözcüğüne geri dönüyor ise o zaman neden Ali sözcüğünü de fâil/özne kabul etmiyoruz? Niye onu mübteda diye isimlendiriyoruz? Bu soruları örnek cümlelerle açıklamaya çalışalım.

1.a) يُحِبُّ عَلِيٌّ الْقِرَاءَةَ

1.b) عَلِيٌّ يُحِبُّ الْقِرَاءَةَ

1.c) عَلِيٌّ يُحِبُّ ابْنَهُ الْقِرَاءَةَ

Yukarıdaki 1.a cümlesi “ يُحِبُّ/seviyor” fiili ile başladığı için bir fiil cümlesi; 1.b ile 1.c ise “Ali” ile başladığı için isim cümlesidir. Fiil cümlesi olan 1.a cümlesinde sevme eylemi Ali'ye isnad edilmiştir ve “Ali” sözcüğü hem dilbilgisi hem anlam açısından öznedir. Bu nedenle bu cümleyi bir fiil cümlesi olarak Türkçeye şöyle çevirebiliriz: “Ali okumayı seviyor.” İsim cümlesi olan 1.b

cümlesinde ise “Ali”, mübteda/konu; “يُحِبُّ /seviyor” fiili, gizli “hüve/o” öznesi ve “القراءة /okumak” nesnesinden oluşan “يُحِبُّ القراءة (O okumayı seviyor) yan fiil cümlesi ise haber/yüklemdir. Bu yan cümlede kendisine sevme eylemi isnad edilen gizli “hüve/o” zamiridir. Gizli “hüve/o” zamiri özne olup mübteda/konu olan “Ali” sözcüğüne geri dönmektedir. Dolasıyla dilbilgisel özne “hüve/o” zamiri olup anlamsal olarak da özne bu zaminin geri döndüğü ana cümlelerin mübtedası olan “Ali” sözcüğüdür. Buradan hareketle bir kişi şunu ileri sürebilir: 1.b cümlesinde haber olan yan fiil cümlesindeki özne “o” ile ana cümlelerin mübtedası “Ali” sözcüğü örtüşmektedir ve her ikisi de Ali’dir. Dolasıyla özne ve mübteda aynı şeydir. İleri sürülen bu görüş sadece bu cümle için doğru ve geçerli olup haberi fiil cümlesi olan her isim cümlesi için geçerli değildir. Çünkü Arapça sözdizimi kurallarına göre bir konuşur sözüne isim ile başlayıp o ismin sonrasında getireceği fiil cümlesinde o kişiden de söz edebilir veya o kişiyle bağlantılı bir başka kişi veya varlıktan da söz edebilir. Örneğin; bir konuşurun sözüne “Ali” diye başladığını varsayalım. Bu konuşur “Ali” dedikten sonra sözcüne 1.b cümlesindeki gibi يُحِبُّ القراءة (O okumayı seviyor) diye sürdürebilir ya da sözcüne 1.c cümlesindeki gibi يُحِبُّ ابْنُهُ القراءة (Onun oğlu okumayı seviyor) diye devam edebilir. Dolasıyla عَلِيٌّ يُحِبُّ ابْنُهُ القراءة (Ali, onun oğlu okumayı seviyor) 1.c cümlesindeki gibi isim cümlelerinde özne ile mübteda örtüşmemektedir. Bu cümlede Ali, mübteda/konu ögesi olup يُحِبُّ ابْنُهُ القراءة (Onun oğlu okumayı seviyor) yan cümlesi ise haber/yüklemdir. Fiil cümlesi olan bu yan cümlede sevme eylemi Ali’ye değil, oğluna isnad edilmiştir. Dolasıyla özne Ali değil, “ابْنُهُ/onun oğlu”dur. Görüldüğü gibi bu isim cümlesinde özne ile mübteda aynı kişi değildir.

Arapça sözdizimi kurallarına göre, müştak (türemiş) yapılar olan isim-fiil, ism-i fâil, ism-i mef’ûl ve sıfat-ı müşebbehe gibi sözcükler, -şartları oluştuğunda-fiil gibi amel edebilir yani kendilerinden sonra gelen sözcüklerin i’râb durumunu etkileyebilirler.¹⁰ Bu dil birimlerinin amel etmesi durumunda, ref’ ettikleri sözcükler müsned ileyh konumunda olurlar. Örneğin; “أناائم الطفلان” (İki çocuk uyuyor mu?) cümlesini ele alalım. Bu soru cümlesi, isim cümlesi formundadır ve cümlelerin başında yer alan “أناائم/hemze” soru edatıyla başlamıştır. Cümlede “أناائم”, “أناائم” fiilinden türemiş bir ism-i fâildir. İsm-i fâiller, fiil gibi amel edip kendisinden sonraki ismi ref’ ederken kendisi de mübteda olur.¹¹ Bu cümlede ism-i fâil olan أناائم/uyuyan sözcüğü mübteda olup müsneddir. İsm-i fâilden sonra gelen الطفلان/iki çocuk sözcüğü ise ism-i fâilin

¹⁰ Halid b. Abdullah el-Ezherî, *Şerhü’t-tasrîh ale’t-tavdîh*, thk. Muhammed Bâsil (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2000), 2/49-51.

¹¹ Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri*, 105.

ref' ettiği bir kelimedir. Aslında "الطفلان" sözcüğü, ism-i fâilin haberi konumundadır ve mahallen merfû'dur. Ancak haber olan bu sözcük, ism-i fâilin amelinden dolayı müsned ileyh görevini üstlenmektedir. Başka bir ifadeyle, "الطفلان" sözcüğü *sedde mesedde haberdur* yani haberin yerini tutmakta ve haberin i'râbını almaktadır. Bu cümlelerin takdiri "أينام الطفلان" (iki çocuk uyuyor mu?) şeklindedir. Cümle bu şekilde kurulduğunda fiili doğrudan الطفلان /iki çocuk öznesine isnad edilmektedir. Böylece fiil cümlesi formunda bir soru cümlesi ortaya çıkmaktadır. Ancak konuşur, fiil yerine ondan türemiş bir ism-i fâil kullandığında aynı anlam, farklı bir sözdizimsel yapıyla ifade edilmektedir. Bu durumda ism-i fâil, fiil gibi amel ederek kendisinden sonraki sözcüğü ref' etmekte ve onu müsned ileyh konumuna getirmektedir.

Sonuç olarak, Arapça cümle yapısında isim-fiil, ism-i fâil, ism-i mef'ûl ve sıfat-ı müşebbehe gibi müştak yapılar, fiillerin işlevini üstlenerek kendilerinden sonraki sözcüklerin i'râbını etkilemekte ve bu sözcükleri müsned ileyh ögesi haline getirmektedir. Bu durum, Arapçanın zengin sözdizim olanaklarının bir göstergesi olup dilin anlatım gücünü ve esnekliğini ortaya koymaktadır. Aynı anlamı farklı yapılarla ifade edebilme imkânı, Arap dilinin en belirgin özelliklerinden biridir.

İnne ve benzerlerinin ismi, kâne ve benzerlerinin ismi, iki mef'ûl alan zan ve yakîn fiillerinin birinci mef'ûlü ile üç mef'ûl alan fiillerin ikinci mef'ûlü, Arapça cümle yapısında müsned ileyh olarak karşımıza çıkan diğer unsurlardır. İsim cümlesinden önce gelen inne ve benzerleri (لَيْتَ، لَعَلَّ، لَكِنَّ)، kendilerinden sonra gelen ismi nasb ederler.¹² Bu durumda inne ve benzerlerinin ismi, müsned ileyh konumunda olur. Örneğin, "إن زيدا كريمٌ" (Zeyd kesinlikle ayaktadır) cümlesinde, "زيدا" (Zeyd) inne'nin ismi olup müsned ileyhtir. Kâne ve benzerleri (ما، لیس، صار، أصبح، أمسى، ظلّ، بات، ما) (Zal) ise isim cümlesinden önce gelebilen nâkis fiillerdir.¹³ Bu fiillerin isimleri de müsned ileyh görevini üstlenir. Ayrıca kâne ve benzerleri, genellikle cümlede görünüş kategorisini (aspect)¹⁴ ifade ederler. "ما زال الرجل قائما" (Adam hâlâ ayakta) cümlesinde, "الرجل" müsned ileyh olup "ما زال" nâkis fiili ise, eylemin hâlâ devam ettiğini yani bitmemişlik görünüşünü (imperfective aspect) kodlamaktadır.

¹² İbn Ya'îş, *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 1/254.

¹³ Nahiv ilminde iş ve oluş bildirmeyen ancak zamana delâlet eden fiillere nâkis fiil adı verilir. Daha geniş bilgi için bkz. Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî İbnü's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-nahv*, thk. Abdülhüseyn el-Fetlî (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1996), 1/82.

¹⁴ Görünüş (aspect), bir eylemin/olayın zamansal yapısını veya iç zamansal niteliğini belirten dilbilimsel bir kategoridir. Bu kategori, eylemin nasıl gerçekleştiğini ve süreç içindeki durumunu gösterir. Daha geniş bilgi için bkz. Akşit, *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri*, 207-209.

Zan (زَعَمَ، خَالَ، حَسِبَ، ظَنَّ) ve yakîn (دَرَى، وَجَدَ، عَلِمَ، رَأَى) fiilleri iki mef'ûl alırlar ve bu mef'ûllerin aslı mübteda-haberdir. Bu fiillerle kurulan cümlelerde müsned ileyh, fiilin fâili değil, birinci mef'ûldür. Çünkü birinci mef'ûl, aslında cümlelerin mübtedası konumundadır. Ayrıca zan ve yakîn fiilleri, konuşurun sözceye veya önermeye dair kişisel yorumunu yansıtır. “ظن علي زيدا بخيلا” (Ali, Zeyd’in cimri olduğunu zannetti) cümlesinde müsned ileyh, “علي” değil, birinci mef'ûl olan “زيدا” sözcüğüdür. “أعلم ve أنبا، أخبر” gibi üç mef'ûl alan fiillerde ise ikinci ve üçüncü mef'ûller, mübteda-haber ilişkisi içindedir. Bu sebeple, bu fiillerin ikinci mef'ûlü müsned ileyh görevini üstlenir. “أخبرت عليا زيدا بخيلا” (Ali’ye haber verdim ki Zeyd cimridir) cümlesinde, “أخبر” fiilinin ikinci mef'ûlü olan زيدا müsned ileyhtir.

1.2. Müsned

Cümlelerin müsned ileyh dışındaki diğer temel ögesi olan müsned, Arap dilinde çeşitli dil birimleri tarafından karşılanabilmektedir. Arapça sözdiziminde tam fiiller müsned ögesidir.¹⁵ Tam filler iş, oluş, hareket bildiren ve zamana delalet eden yapılarıdır. Örneğin, “خَرَجَ عَلَيَّ” (Ali çıktı) cümlesinde خَرَجَ /çıktı) tam fiili, müsned görevini üstlenmektedir. Nâkıs fiiller ise tam fiiller gibi iş veya oluş bildirmez, daha çok eylemin görünüşünü ifade ederler. Bu nedenle nâkıs fiiller cümlede müsned değildir. Örneğin “أخذ علي يَكْتُبُ الدَّرْسَ” (Ali dersi yazmaya başladı) cümlesinde أخذ nâkıs fiili, يَكْتُبُ/yazıyor tam fiilinin başlama görünüşünü belirtmekte olup müsned değildir, müsned olan يَكْتُبُ fiilidir.

Mâzî, muzâri ve emir fiil anlamı taşıyan isim-fiiller de cümlede müsned ögesidir. نَزَلَ /in! isim-fiili, “انزل” anlamında emir fiil olup bu cümlede müsneddir. Müsned ileyh ise fâil olan gizli أَنْت/sen zamiridir. İsim cümlesinde mübtedaya isnat edilen haber de müsned konumundadır. “علي شاعر” (Ali şairdir) cümlesinde شاعر sözcüğü haberdur ve müsned görevindedir.

Arapçada ism-i fâil, ism-i mef'ûl ve sıfat-ı müşebbehe gibi ögeler, fiil gibi amel ederek cümlede müsned olabilirler. Bu tür cümlelerde mübteda olan ism-i fâil, haber yerine geçen ismi ref' eder ve bu öge müsned olur.¹⁶ Örneğin, “أَذْهَبَ” (Ali, şimdi gidiyor mu?) cümlesinde أَذْهَبَ ism-i fâili, mübteda olup anlam açısından müsneddir. أَذْهَبَ sözcüğü ise haber yerinde olup müsned ileyhtir. Bu cümlelerin takdiri “أَيَذْهَبُ عَلَيَّ الْآنَ” şeklindedir.

İsim cümlelerinin başına gelerek pekiştirme anlamı katan “inne ve benzerleri” ile oluşturulan cümlelerde müsned, inne ve benzerlerinin haberidir. “إِنَّ عَلِيًّا مُجْتَهِدٌ” (Kesinlikle Ali çalışkandır) cümlesinde “مُجْتَهِدٌ” innerinin haberi olup

¹⁵ Â'kûb, el-Mufasssal fî ulûmi'l-belâgatî'l-'Arabîyye el-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî', 187.

¹⁶ Â'kûb, el-Mufasssal fî ulûmi'l-belâgatî'l-'Arabîyye el-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî', 187.

müsneddır. Kâne ve benzerleri, isim cümlelerinden önce gelebilen ve cümlede nâkıs fiil olarak görev yapan yapılarıdır. Bu tür cümlelerde ise müsned, kâne ve benzerlerinin haberidir. “كان الطعام بارداً” (Yemek soğuktu) cümlesinde “بارداً” kânenin haberi olup müsneddır.

Zan ve yakîn fiilleri ile oluşturulan cümlelerde müsned, ikinci mef’ûldür. Örneğin, “ظننتُ عليّاً غالياً” (Ali’nin âlim olduğunu zannettim) cümlesinde “غالياً” müsneddır.

Arapçada emir fiil yerine kullanılan ve fiil gibi amel eden mastarlar da cümlede müsned olarak işlev görür. “إِطْعَمُوا لِلْفُقَرَاءِ” (Fakirleri doyur) cümlesinde إِطْعَمُوا mastarı, أَطْعِمُ emir fiilinin yerini tutmakta ve müsned görevini üstlenmektedir.

Sonuç olarak, müsned ileyh olan ögeler fâil, nâibü'l-fâil, mübteda (konu), müştak mübtedanın haberi, kâne ile inne’nin ismi, iki mef’ûl alan zan ve yakın fiillerinin birinci mef’ûlü ve üç mef’ûl alan fiillerin ikinci mef’ûlüdür. Arapçada müsned cümlelerin temel ögelerinden biri olup tam fiiller, isim-fiiller, isim cümlesinin haberi, ism-i fâiller, mastarlar gibi çeşitli dil birimleri tarafından karşılanabilmektedir.¹⁷

2. Nekra İsim ve Temel Özellikleri

Arap dilinde nekra, muayyen olmayan şeylere delalet eden isimleri ifade eder. Alman şarkiyatçı Carl Brockelmann’ın (ö. 1956) dilbilimsel araştırmaları, Arapçadaki belirsizlik işaretleyicilerinin tarihsel gelişimine önemli bir ışık tutmaktadır. Brockelmann’a göre, Arapçanın erken dönemlerinde “ما/mâ” biçimbirimi, eklendiği sözcüklere belirsizlik anlamı katan bir işaretleyici olarak işlev görmektedir. Bu biçimbirim, tarihsel süreç içerisinde fonetik bir değişime uğrayarak “ن/nûn” sesine dönüşmüştür.¹⁸ Bununla birlikte, “ما/mâ” biçimbiriminin belirsizlik işaretleyicisi olarak kullanımı, özellikle Kuzey Arapça lehçelerinde varlığını sürdürmüştür. Bu kullanımın günümüze ulaşan örneklerinden biri “شيء ما” (herhangi bir şey) söz öbeğidir. Arap dilbilimcileri, bu yapıdaki “ما” biçimbirimini zâid bir unsur olarak değerlendirmekte ve onun var olan belirsizliği pekiştirici bir işlev üstlendiğini kabul etmektedirler.¹⁹ Örneğin, “رجل ما” yapısında “ما” biçimbirimi, zaten belirsiz olan “رجل” (bir adam) sözcüğündeki belirsizlik anlamını güçlendirmektedir. Bu bağlamda, bazı araştırmacıların Arapça ve Akadca arasındaki belirsizlik işaretleyicileri konusunda tespit ettikleri benzerlikler ve ileri sürdükleri bağlantılar özel bir

¹⁷ Â’kûb, *el-Mufasssal fî ulûmi’l-belâgatî’l-‘Arabiyye el-meânî ve’l-beyân ve’l-bed’*, 187.

¹⁸ Carl Brockelmann, *Fıkhul-lugâtî’s-Sâmiyye*, çev. Ramazan Abdutevâb (Riyad: Câmîatü’r-Riyâd, 1977), 103.

¹⁹ Ali b. Muhammed el-Herevî, *el-Uzhiyye fî ‘ilmi’l-hurûf*, thk. Abdulmu’in el-Mellûhî (Şam: Mecma’u’l-Luğa el-‘Arabiyye, 1993), 78, 79.

önem taşımaktadır.²⁰ Her iki dilin Sâmi dil ailesine mensup olması, aralarındaki yapısal benzerlikleri ve ortak dilbilgisel unsurların varlığını açıklar niteliktedir. Bu durum, Sami dillerinde belirsizlik kategorisinin kodlanmasında ortak bir tarihsel zeminin varlığına işaret etmektedir. Arapçada belirsizlik kategorisi, ismin sonuna eklenen nûn-u tenkîr ile işaretlenir. Örneğin “رَجُلٌ” (bir adam), “أَبٌ” (bir baba) ve “بَيْتٌ” (bir ev) sözcüklerinde görüldüğü gibi belirsiz isimler “نُ /n” ekiyle işaretlenir. Bu ek, sözcüğün belirsiz ve genel bir anlam taşıdığını gösterir. Akadca ise belirsizlik “مُ /m” eki ile işaretlenir. Arapçadaki “raculün/bir adam” sözcüğünün Akadca karşılığı “avîlum” ve “beytun/bir ev” sözcüğünün karşılığı “bîtum”dur.²¹ Bu paralellik, iki dil arasındaki belirsizlik işaretleyicileri açısından dikkat çekici bir benzerliğe işaret etmektedir.

Arapça dilbilgisinde nekra kavramı geleneksel olarak “harf-i ta’rîf (el takısı) alabilen isim” şeklinde tanımlanır.²² Ancak Şâtibî (ö. 790/1388) bu tanımın mantıksal açıdan problemliliğini belirterek kapsamlı bir eleştiri getirmiştir. Şâtibî’nin eleştirisi iki temel noktada yoğunlaşır: Birincisi, tanım efrâdını câmi değıldir çünkü “أَيْنَ” (nerede?) ve “كَيْفَ” (nasıl?) gibi el takısı alamayan nekra isimler tanım dışı kalmaktadır. İkincisi, tanım ağıyârını mâni değıldir zira “حَارِثٌ” ve “عَبَّاسٌ” gibi ma’rife olan özel isimler “الْحَارِثُ” ve “الْعَبَّاسُ” şeklinde el takısı alabilmektedir.²³

İbn Ya’îş (ö. 643/1245), Arap dilinde nekraya dair özgün bir yaklaşım geliştirmiştir. Ona göre nekra isim asıl, marife isim ise fer’ konumunda olup nekra, “bedel yoluyla iki ve daha çok müsemmayı içine alan isim”dir.²⁴ Bu tanımda yer alan “bedel yoluyla” ifadesi, özellikle nekra ile âmm lafız arasındaki temel farkı vurgulamak için kullanılmıştır. Her ne kadar her ikisi de umûm (genellik) ifade etse de aralarında önemli bir ayrım vardır: Âmm lafzın genelliğı şumûlî (kapsayıcı) olup fertlerinin tamamını istisnasız içine alırken, nekra sözcüğün genelliğı bedelî olup aynı vasıfları taşıyan fertler üzerinde tek tek gerçekleşir. Başka bir ifadeyle, umûmîlik âmm sözcükte fertler yönüyle, nekra sözcükte ise sıfatlar yönüyle kendini gösterir. Nekra ve âmm sözcük arasındaki fark, emir kipinde kullanılan cümlelerde açıkça görülmektedir. “أَكْسُ فَقِيرًا” (Bir fakiri giydir) örneğinde nekra olarak kullanılan “فَقِيرًا” (bir fakir) sözcüğü, fakirlik vasfını taşıyan herhangi bir kişiyle sınırlı bir yükümlülük

²⁰ Âmir Süleyman, *el-lügatu’l-Akkâdiyye: el-Bâbiliyye ve’l-Âşûriyye* (Musul: Dâru İbni’l-Esir, 2005), 144.

²¹ Süleyman, *el-lügatu’l-Akkâdiyye: el-Bâbiliyye ve el-Âşûriyye*, 145.

²² el-Ezherî, *Şerhü’t-tasrîh ale’t-tavdîh*, 1/94.

²³ Şâtibî, *el-Makâsîdüş-şâfiyye*, thk. Abdurrahman b. Süleyman (Mekke: Câmiatu Ümmi’l-Kurâ, 2007), 1/242.

²⁴ İbn Ya’îş, *Şerhü’l-mufasssal li’z-Zemahşerî*, 3/351.

oluşturur. Bu emirle muhatap olan kişi, fakirlik niteliği taşıyan herhangi birini giydirdiğinde sorumluluğunu yerine getirmiş sayılır. Buna karşılık Nisâ Sûresi “يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ / Allah size, çocuklarınız hakkında emreder” 11.âyetindeki “أَوْلَادِكُمْ” (çocuklarınız) sözcüğü âmm bir lafız olarak kullanılmıştır. Bundan dolayı bu âyette emredilen miras hükümleri, tek bir çocuğa uygulanarak yerine getirilemez. Zira âmm sözcüğün doğası gereği, hüküm bütün çocukları kapsar ve her biri için ayrı ayrı uygulanması gerekir.²⁵ Bu örnek, âmm lafzın kapsayıcı ve istisnasız genelliğini açıkça ortaya koymaktadır.

İbn Ya’îş’in nekra ve ma’rife kavramlarına yaklaşımı, modern dilbilimin pragmatik ve iletişimsel boyutlarını önceleyen önemli bir perspektif sunar. Ona göre bir sözcüğün nekra veya marife olarak değerlendirilmesi, salt dilbilgisel bir mesele değil, iletişim sürecindeki tarafların bilgi durumlarıyla doğrudan ilişkili bir olgudur. “فِي بَيْتِي ضَيْفٌ” (Evimde bir misafir var) cümlesinde ضَيْفٌ (misafir) sözcüğü bu durumu açıkça örnekler: Konuşur için ma’rife olan bu sözcük, muhatap için nekra konumundadır.²⁶ Bu yaklaşım, ma’rifelik ve nekralık kategorilerinin dilsel iletişimdeki rolünü vurgulamaktadır. Bu dilbilimsel olgunun önemi, İslam hukuk metodolojisindeki yansımalarında da görülür. Nekra sözcüklerin hâs, âm, mutlak ve mukayyed gibi usûl kavramlarıyla olan yakın ilişkisi, bu dilsel kategorinin fıkıh usulündeki teorik çerçevenin oluşumundaki etkisini göstermektedir.

İslam hukuk metodolojisinde hâs lafız, kapsamı belirli ve sınırlı olan sözcükleri ifade eder. Bu lafız türü ya tek bir anlama delalet eder ya da sınırlı bir çokluğu bildirir. Tek anlama delalet eden hâs lafızlar 'insan' gibi cins isimler, “kadın” gibi tür isimleri veya “Ahmet” gibi özel isimler olabilir. Sınırlı çokluğa delalet eden hâs lafızlar ise “iki”, “beş”, “altı”, “yüz” ve “bin” gibi sayı isimleridir. Hâs lafız kendi içinde mutlak, mukayyed, emir ve nehiy olmak üzere dört kategoriye ayrılır. Buna karşılık âmm lafız, kapsam alanına giren tüm fertleri istisnasız bir şekilde içine alan sözcükleri ifade eder.²⁷ Bu ayırım, dini metinlerin yorumlanması ve hükümlerin çıkarılması açısından temel bir öneme sahiptir. Arap dilinde umûm (genellik) ifade eden lafızlar ise dört temel kategoride incelenir. Birinci kategoride hem biçimsel yapısı hem de anlamı bakımından umûm ifade eden lafızlar yer alır. “الرِّجَالُ” (erkekler) ve “النِّسَاءُ” (kadınlar) gibi sözcükler, cem-i teksîr (kırık çoğul) formunda oldukları için bu gruba örnek teşkil eder. İkinci kategoride ise sadece anlam yönüyle umûm

²⁵ Fatma Betül Özakpınar, *Haneî İctihad Usûlünde İtlak ve Takyid* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 47, 48.

²⁶ İbn Ya’îş, *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 3/347.

²⁷ Osman Şahin, “İslam Hukuk Metodolojisinde Mutlak ve Mukayyet”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 11-37.

ifade eden lafızlar bulunur. “الْإِنْسِي” (insanlar) ve “الْجِنِّ” (cinler) gibi topluluk isimleri, biçimsel olarak tekil olmalarına rağmen anlamsal açıdan bütün fertleri kapsar. Bu kategoriye cins isimlerin tamamı dâhildir. Üçüncü kategoride “ما” ve “من” gibi müphem (belirsiz) lafızlar yer alır. Bu lafızlardan “ما”, akılsız ve cansız varlıkların tamamını; “من” ise akıllı varlıkların bütününe ifade eder. Dördüncü kategoride ise olumsuzluk bağlamında kullanılan nekra lafızlar bulunur. “لَمْ أَرْ طِفْلاً” (Hiçbir çocuk görmedim) örneğinde olduğu gibi, olumsuzluk edatından sonra gelen nekra sözcük طِفْلاً (bir çocuk), umûmilik anlamı kazanır.²⁸ Sonuç olarak, nekra lafızların İslam hukuk metodolojisindeki hâs, âmm, mutlak ve mukayyed gibi kavramlarla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bazı cümle yapılarında kullanılan nekra lafızların umûm ifade etmesi, şer’î hükümlerin çıkarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, nekra lafızların anlamsal ve işlevsel özelliklerinin iyi anlaşılması, İslam hukuku açısından büyük önem taşımaktadır.

2.1. Nekranın Umûm İfade Etmesi

Arap dilbiliminde “âmm lafız” kavramı, bir ifadenin kapsamındaki tüm unsurları istisnasız şekilde içine alan dilsel yapıları ifade etmektedir. Usûl âlimleri tarafından derinlemesine incelenen bu konu, özellikle nekra sözcüklerin kullanımı bağlamında dikkat çekici özellikler göstermektedir. Nekra sözcükler başlıca dört yerde umûm anlamı kazanmaktadır: nefy (olumsuzluk), nehy (yasaklama), şart (koşul) ve istifhâm inkârî (olumsuz soru).²⁹ Bu bağlamlar, nekra sözcüklerin anlam genişlemesine uğrayarak kapsamlarının genişlemesine ve genel bir anlam kazanmasına olanak sağlamaktadır. Şimdi sırasıyla bunları ele alalım.

2.1.1. Nefy Cümlelerinde Nekra

Arap dilinde nekra sözcüklerin olumsuz yapılarda umûm (genellik) ifade etmesi, özellikle Zerkeşî (ö. 794/1392) gibi alimlerin eserlerinde kapsamlı olarak ele alınır.³⁰ Bu dilsel olgu, “ما/mâ”, “لَنْ/len”, “لَمْ/lem”, “لَيْسَ/leyse” ve “لَا/la” gibi olumsuzluk harfleriyle kurulan cümlelerde ortaya çıkar. Söz konusu genellik anlamı hem isim hem de fiil cümlelerinde kendini gösterir. Bu yapılar, nekra sözcüklerin anlam kapsamını genişleterek, ifadenin umûmî bir olumsuzluk taşımasını sağlar. Nefy cümlelerinde nekra sözcüklerin kullanımı iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi; kelime-i tevhid “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” örneğinde olduğu gibi doğrudan olumsuzlanan nekralardır. İkincisi ise “مَا” örneğinde olduğu gibi “لَمْ يَأْتِ بِرَجُلٍ” (Bana hiçbir adam gelmedi) örneğindeki gibi öncesinde “من”

²⁸ Bedreddin Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhîr* (Kahire: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1994), 4/176, 177.

²⁹ Ebu'l-Munzir el-Minyevî, *eş-Şerhu'l-kebîr li-muhtasari'l-usûl* (Kahire: y.y, 2011), 238-240.

³⁰ Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhîr*, 4/149.

harfi cerri bulunan ve olumsuzlanan nekralardır. Örneğin Âl-i İmrân Sûresi “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur” âyetinde yer alan ve من /وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ harfi cerrinden sonra gelen “إِلَهٍ/ilah” sözcüğü, “ما” olumsuzluk harfinden sonra geldiği için umûm ifade eder.³¹

Usûl âlimleri, nekra sözcüklerin umûm ifade etmesinde من harf-i cerrinin önemli bir işlevi olduğunu belirtirler.³² “مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ” âyetinde olduğu gibi, من harf-i cerri ile kullanılan nekra sözcükler kesin bir genellik bildirirken, bu edat olmadan kurulan “مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ” gibi cümlelerde aynı kesinlik görülmez. “مَا بَلْ طِفْلَانِ” (Bana bir çocuk gelmedi) cümlesi, “بَلْ طِفْلَانِ” (bilakis iki çocuk) şeklinde devam edebilmektedir. Ancak “مَا جَاءَنِي مِنْ طِفْلٍ” (Bana hiçbir çocuk gelmedi) cümlesi, “بَلْ طِفْلَانِ” (bilakis iki çocuk) şeklinde devam edememektedir.³³

2.1.2. Nehy Cümlelerinde Nekra

Arap dilinde nehy (yasaklama) bildiren cümlelerde nekra sözcüklerin kullanımı, dilin semantik zenginliğini gösteren önemli dilbilimsel bir özelliktir. Bu yapılar, genellikle nehy ifade eden “لَا/lâ” biçimleriyle oluşturulur ve nekra sözcükler bu bağlamda kullanıldığında umûm ifade ederler.³⁴

Kur’an-ı Kerim’den örneklerle baktığımızda, Nisâ Sûresi’nin 36. âyetindeki “لَا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا” (O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın) ifadesinde “شَيْئًا” sözcüğü, yasaklamanın mutlak ve genel niteliğini vurgular. Benzer şekilde, Bakara Sûresi 22. âyetinde geçen “فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا” (Allah’a ortaklar koşmayın) ifadesindeki “أَنْدَادًا” nekra sözcüğü de umum bildirir. Günlük dil kullanımındaki “لَا تَقُلْ كَلَامًا بَدِيئًا” (Hiçbir kötü söz söyleme) cümlesindeki “كَلَامًا” sözcüğü, “لَا تَأْخُذْ مَالًا مِنْ أَحَدٍ” (Hiçbir kimseden hiçbir mal alma) cümlesindeki “مَالًا” sözcüğü ve “لَا تُؤْذِ حَيَوَانًا” (Hiçbir hayvana eziyet etme) cümlesindeki “حَيَوَانًا” sözcüğü umum ifade etmektedir.

Bu örneklerde görüldüğü üzere, yasaklama bağlamında kullanılan nekra sözcükler, eylemin kapsamını genişleterek mutlak bir yasaklama anlamı oluşturur. Bu dilsel yapı, özellikle dini ve hukuki metinlerde kesin hükümler bildirmek için sıkça kullanılmakta ve ifadeye güçlü bir kapsayıcılık katmaktadır. Ayrıca, bu yapının modern Arap dilindeki kullanımları da benzer semantik özellikleri taşımakta ve dilin süreklilik gösteren bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

³¹ el-Minyevî, *eş-Şerhu’l-kebîr li-muhtasari’l-usûl*, 238.

³² Zerkeşî, *el-Bahrü’l-muhîr*, 4/150.

³³ Zerkeşî, *el-Bahrü’l-muhîr*, 4/151, 152.

³⁴ el-Minyevî, *eş-Şerhu’l-kebîr li-muhtasari’l-usûl*, 239.

2.1.3. Şart Cümlelerinde Nekra

Arap dilinde şart (koşul) yapılarının önemli bir özelliği, şart harf ve isimlerinden sonra gelen nekra sözcüklerin umûm anlamı kazanmasıdır.³⁵ Bu dilbilim olgusu, özellikle Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde karşımıza çıkmaktadır.

Ahzâb Sûresi'nin 54. âyetindeki “إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ” (Bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de) ifadesinde nekra “شَيْئًا” sözcüğü, şart yapısı içinde kullanılan nekra olarak umûm ifade etmektedir. Benzer şekilde, Yunus Sûresi'nin “وَإِنْ يَمْسَسَكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِيدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ” Eğer Allah sana herhangi bir sıkıntı verecek olursa, bil ki onu, O'ndan başka giderebilecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun lütfunu engelleyebilecek de yoktur” 107. âyeti bu dilsel yapının çoklu kullanımına güzel bir örnek teşkil eder. Âyette geçen “ضُرٍّ” (sıkıntı) ve “خير” (hayır) sözcükleri şart yapısı içinde yer alarak umûm bildirirken, aynı âyetteki “كَاشِفَ” (giderebilecek) ve “رَادَّ” (engelleyebilecek) sözcükleri ise olumsuzluk bağlamında kullanılarak umûm anlamı kazanmıştır. Bu âyetle, nekra sözcüklerin farklı dilbilimsel bağlamlarda (şart ve olumsuzluk) nasıl umûm anlamı kazandığı açıkça görülmektedir.

Bu dilsel yapı, Arap dilinin anlam inceliklerini yansıtmakta ve özellikle dini metinlerde kapsayıcı ifadeler oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır. Şart yapılarında kullanılan nekra sözcükler, anlamın genelleşmesine ve ifadenin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

2.1.4. İstifhâm İnkârî Cümlelerinde Nekra

Belâgat ilminde soru yapıları, hakîkî (gerçek) ve mecâzî olmak üzere iki temel kategoride incelenir.³⁶ Hakîkî sorular, konuşurun gerçek bir bilgi edinme amacı taşıdığı ve muhatabından cevap beklediği yapılardır. Örneğin “متى وصلت؟” (Ne zaman geldin?) veya “أين تسكن؟” (Nerede oturuyorsun?) soruları, bağlamsal olarak gerçek bir bilgi talebi içermektedir. Ancak “كيف فعلت هذا؟” (Bunu nasıl yaptın?) gibi ifadeler, bağlama göre ya hakîkî bir soru ya da küçümseme, azarlama gibi mecâzî anlamlar taşıyabilmektedir. Benzer şekilde “من أنت؟” (Sen kimsin?) sorusu da kullanım bağlamına göre ya gerçek bir soru ya da muhatabı küçümseme anlamı taşıyabilir. Mecâzî sorulardan istifham inkârî, mecazi soru yapıları içinde özel bir yere sahip olup muhatabın iddiasını reddetme ve çürütme amacı taşır. Nahiv ve belâgat literatüründe derinlemesine incelenen bu yapıda, soru hemzesinden (İ) sonra gelen ifade, muhatabın gerçek dışı olduğu düşünülen iddialarını içerir ve bu iddiaları

³⁵ el-Minyevî, *eş-Şerhu'l-kebîr li-muhtasari'l-usûl*, 153.

³⁶ Teftâzânî, *el-Mutavval şerhu telhîsi miftâhi'l-ulûm*, 420.

çürütmeyi hedefler.³⁷ Bu yapıda kullanılan nekra sözcükler, kapsayıcı bir ret anlamı kazanarak genel bir inkâr ifadesi oluşturur. Fâtır Sûresi'nin 3. âyetindeki “هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ/Allah'tan başka bir yaratıcı mı var?” ifadesi, hakîki bir soru değil, inkârî bir sorudur. Burada “خَالِقٍ” sözcüğü, istifham inkârî bağlamında kullanılan nekra olarak umûm ifade eder. Bu âyet “لَا خَالِقَ غَيْرَ اللَّهِ” (Allah'tan başka hiçbir yaratıcı yoktur) anlamına gelir. Benzer şekilde, Kasas Sûresi'nin 71. âyetindeki “إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ/Allah'tan başka ilah kimdir?” ifadesinde geçen “إِلَهٌ” sözcüğü de inkârî soru bağlamında yer aldığı için umûm bildirmektedir. Bu dilsel yapı, özellikle tevhid inancının vurgulanmasında önemli bir retorik araç olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak inkârî soruların özünde bir olumsuzluk barındırması, nekra sözcüklerin umûm ifade etmesini sağlamakta ve anlamın güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

2.2. Nekranın Mutlaklık İfade Etmesi

Mutlak lafız kavramı, usûl âlimleri arasında farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Bazı âlimler bu kavramı âmm lafzın kapsamında değerlendirirken, cumhur ise onu hâs lafızlardan biri olarak kabul eder. Mutlak lafız, “hiçbir kayıt ile sınırlanmaksızın mahiyete delâlet eden lafız” veya “cinsinde ortak ve yaygın olana delâlet eden lafız” şeklinde tanımlanır.³⁸ Bu tanım çerçevesinde, “bir kitap”, “bir kalem”, “bir çocuk” gibi herhangi bir sıfatla sınırlanmayan ve ilgili cinsin her bir ferdine tek tek delâlet eden ifadeler mutlak lafız kategorisinde değerlendirilir.

İslam hukuk metodolojisinde mutlak lafız ile nekra lafzı arasındaki ilişki, önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu konuda iki temel yaklaşım ortaya çıkmıştır: Bazı âlimler bu kavramları özdeş kabul ederken, diğerleri aralarında fark olduğunu savunmuştur. Modern dönem İslam hukukçularından Hudarî (ö.1927), mutlak lafzı “özel bir lafız ilavesiyle kayıtlı olmadan tek tek tüm cinsine delâlet eden lafız” şeklinde tanımlayarak özgün bir yaklaşım geliştirmiştir.³⁹ Bu tanıma göre mutlak lafız ve nekra, cinsi içinden tek bir varlığa delâlet etme yönüyle aynı kabul edilmektedir. Ancak bu benzerlik, yalnızca olumlu haberî cümleler ve emir cümlelerindeki nekra sözcükler için geçerlidir. Bedrüddîn el-Karâfî (ö.1008/1600) ise daha kapsamlı bir yaklaşım benimseyerek bu iki kavramı tamamen özdeş kabul etmiş ve böylece fıkıh usûlü ile nahiv alanları arasında terminolojik bir köprü kurmuştur. Ona göre usulcülerin “mutlak” olarak adlandırdığı kavram, nahivcilerin “nekra” dediği

³⁷ İbn Hişâm, *Muğnî'l-lebîb 'an kutubî'l-e'arîb*, 1/91.

³⁸ Ebu'l-Hasan el-Âmidî, *el-İhkâm fî usûlî'l-ahkâm*, thk. Abdurrezzak Affî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1982), 3/3,4.

³⁹ Özakpınar, *Haneffî İctihad Usûlünde İtlak ve Takyid*, 50.

kavramın tam karşılığıdır.⁴⁰ Karâfi bu görüşünü “فتحرير رقبة” (köle azat etsin) âyetindeki “köle” lafzının mutlak olduğu konusundaki icmaya dayandırır. Bu yaklaşıma göre nahivcilerin nekra olarak nitelendirdiği her lafız, usûlcüler tarafından mutlak kabul edilir ve özellikle olumlu cümlelerdeki her nekra, usulcüler nezdinde mutlak lafız statüsündedir. Karâfi'nin bu sentezi, İslam hukuk metodolojisi ile Arap dilbilimi arasındaki kavramsal ve terminolojik ilişkileri göstermesi bakımından önemli bir katkı sunmaktadır.

Mutlak lafız ile nekra ilişkisi konusunda Âmidî'nin (ö. 631/1233) yaklaşımı farklıdır. Ona göre mutlak lafzın kapsamı, olumlu cümlelerdeki nekra sözcükle sınırlıdır. Bu yapılar, emir fiilinden sonra gelen nekra “أَعْتَقَ رَقَبَةً” (bir köle azat et), emir anlamlı mastardan sonra gelen nekra “فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ” (bir köle azat etmek gerekir) ve gelecek zaman fiilinden sonra gelen nekra “سَأَعْتَقُ رَقَبَةً” - bir köle azat edeceğim) olmak üzere üç temel yapı ile sınırlıdır.⁴¹ Ancak Âmidî'nin yaklaşımında dikkat çeken önemli bir ayırım, geçmiş zaman fiilinden sonra gelen nekraların durumudur. Ona göre “رَأَيْتُ طفلاً” (Bir çocuk gördüm) gibi ifadelerde, eylemin gerçekleşmiş olması nedeniyle sözcük artık belirsiz değil, belirli kabul edilmelidir. Bu görüşe modern dilbilim perspektifinden bakıldığında, konuşur ve dinleyici arasındaki bilgi asimetrisi göz ardı edilmiş görülmektedir. Zira “اشْتَرَيْتُ بَيْتًا” (Bir ev satın aldım) örneğinde olduğu gibi, aynı sözcük konuşur için belirli (specific reference) ancak dinleyici için belirsiz (non-specific reference) olabilmektedir. Bu durum, çağdaş pragmatik teorilerde “bilgi durumu” (information status) kavramıyla açıklanmaktadır.⁴²

2.3. Nekra Maksûda ve Nekra Gayr-i Maksûda

Arap dilinin yapısı gereği bazı sözcüklerin nekra olup olmadığı dil içi karineler ve bağlam aracılığıyla belirlenir. Bu dilde, nekra sözcükler nidâ (çağırma) cümlelerinde farklı anlamsal kategorilere ayrılabilir. Bu kategoriler, “nekra maksûda” (kısmen belirli/özel) ve “nekra gayr-i maksûda” (tamamen belirsiz/genel) olarak ikiye ayrılır.⁴³

Sözcüğün hangi kategoriye ait olduğunun tespiti, dilbilgisel yapı olan i'râb aracılığıyla gerçekleştirilir. Örnek olarak, “يا رجل! انظر إليّ” / Ey adam! Bana bak!” cümlesi verilebilir. Burada, nidâ harfi “يا/Ey!” sonrasındaki “رجل/adam”

⁴⁰ Bedrüddîn el-Karâfi, *el-İkdü'l-manzûm fî'l-husûs ve'l-umûm*, thk. Ahmed el-Hatem Abdullah (Kahire: el-Mektebetü'l-Mekkiye, 1999), 1/189.

⁴¹ el-Âmidî, *el-İhkâm fî usûlî'l-ahkâm*, 3/3.

⁴² Bilgi durumu için bkz. Serkan Koç, “Konu Sürekliliği ve Gönderim Yönetimi: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Anadilleri Üzerine Edimbilimsel Temelli Bir Çalışma”, *Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi* 8/44 (Temmuz 2024), 948-962.

⁴³ Hasan Abbas, *en-Nahvu'l-vâfi* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1974), 4/25-28.

sözcüğü biçim olarak nekra görünse de konuşurun onu görerek ve özel olarak kendine bakmasını istemesi, sözcüğün belirsizliğini ortadan kaldırır. Bu nedenle sözcük, tam anlamıyla belirli olmasa da kısmen ma'rife bir nitelik kazanır. Nekra maksûda sözcüklerin dilbilgisel özellikleri oldukça ilginçtir. Örneğin, böyle sözcüklere sıfat getirildiğinde, sıfatın kendisi nekra veya ma'rife olabilir.⁴⁴ Bu durum “ يا رجلُ كريماً ساعدي / Ya cömert adam! Bana bak!” örneklerinde net bir şekilde görülmektedir. İşaretleme açısından, nekra maksûda sözcükler genellikle 'u' sesiyle belirtilirken, nekra gayr-i maksûda sözcükler “en/an” sesiyle işaretlenir. “ يا غافلاً / Ya gafil! Namaz kıl!” cümlesinde ise konuşur herhangi bir kişiye seslenmekte ve “غافلاً” sözcüğü belirsizliğini sürdürmektedir.

3. Müsned İleyh Mübtedanın Nekra Gelebilme Koşulları

Arapça bir isim cümlesinde müsned ileyih olan mübtedanın marife, haberin ise nekra olarak gelmesi asıdır. Ancak bazı kullanımlar, bu kuralın birtakım istisnaları olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bazı isim cümlelerinde müsned ileyih olan mübteda nekra gelebilmektedir. Şâtibî gibi bazı Arap dilciler, anlamlı olduğu ve dinleyiciye yeni bilgi sunduğu sürece mübtedanın nekra olabileceğini belirtir. Ancak “ في الدنيا رجل / Dünyada bir adam var” gibi sözcüler muhataba yeni bir bilgi sunmaması nedeniyle anlamsızdır.⁴⁵ Arap dilciler müsned ileyih olan mübtedanın nekra olarak gelebilmesini bazı şartlara bağlamışlardır. Bunlara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

3.1. Sıfat veya İzafetle Tahsis Edilen Nekra

Sıfat veya izafetle tahsis, Arap dilbiliminde nekra sözcüklerin kısmen belirli hale getirilmesini sağlayan önemli bir dilbilgisi yöntemidir.⁴⁶ Bu yöntemde, öncelikle nekra bir isim bir sıfatla nitelendirilerek kısmen belirli hale gelir. Örneğin, “ رجل بخيل ” (Cimri bir adam) ifadesinde, “ رجل ” (adam) sözcüğü başlangıçta tamamen belirsiz iken, بخيل (cimri) sıfatı eklendiğinde kısmen belirli hale gelir. Artık herhangi bir adamdan değil, özellikle cimri bir adamdan bahsedilmektedir. Bu yöntem, “ كتاب مفيد ” (Faydalı bir kitap), “ طالب مجتهد ” (Çalışkan bir öğrenci) gibi örneklerde de görülebilir. Sıfatla tahsis edilmiş nekra isimler, marifeliğe yaklaştığı için cümlede mübteda olarak gelip müsned ileyih ögesi olabilirler. Örneğin; Bakara Sûresi “ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُّشْرِكٍ ” (Mü'min bir köle, müşrik bir kişiden daha hayırlıdır) 221. âyetinde belirsiz “ عَبْدٌ ” (bir köle) sözcüğü “ مُّؤْمِنٌ /bir mü'min”) sıfatı ile tahsis edildiği ve ma'rifeliğe yaklaştığı için mübteda ögesi olarak gelebilmiştir. Benzer şekilde “ شَرُّ أَهْرَ ذَا نَابٍ ” (Büyük bir felaket veya

⁴⁴ Abbas, *en-Nahvu'l-vâfi*, 25-28.

⁴⁵ Şâtibî, *el-Makâsıdü's-şâfiye*, 2/38-45.

⁴⁶ Şâtibî, *el-Makâsıdü's-şâfiye*, 2/41.

kötülük kapıda!)⁴⁷ atasözünde, “شَرٌّ” (kötülük, felaket) sözcüğü nekra olmasına rağmen mübtada konumunda kullanılabilmiştir. Bu kullanım iki şekilde açıklanabilir: Ya “مَا أَهَرَّ ذَا نَابٍ إِلَّا شَرٌّ” (Köpeği sadece kötülük hırlattı) şeklindeki olumsuz yapıda olması sebebiyle, ya da “شَرٌّ عَظِيمٌ أَهَرَّ ذَا نَابٍ” (Büyük bir kötülük köpeği hırlattı) şeklinde “عَظِيمٌ/büyük)” sıfatıyla tahsis edilmesi nedeniyle mübtada olarak kullanılabilmiştir.⁴⁸

Arap dilinde, nekra bir sözcük izafet (tamlama) yoluyla tahsis edildiğinde de mübtada olarak kullanılabilir. Şûrâ Sûresi 40. âyetinde geçen “وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ” (Kötülüğün cezası yine onun misli gibi bir kötülüktür) örneğinde bu kural açıkça görülmektedir. Âyetinde nekra olan “جَزَاءٌ” sözcüğü, “سَيِّئَةٌ” sözcüğüne izafe edilerek (tamlama yapılarak) tahsis edilmiş ve bu sayede cümlede mübtada görevini üstlenebilmiştir.

3.2. Dua veya Beddua İfade Eden Nekra

Dua veya beddua anlamı içeren cümlelerde müsned ileyh olan mübtada ögesi, nekra olarak kullanılabilir. ⁴⁹ Mutaffifin Sûresi'nin ilk âyetinde geçen “وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ/Yazıklar olsun ölçüde ve tartıda hile yapanlara!” ifadesinde “وَيْلٌ” kelimesi ve Meryem Sûresi'nin 47. âyetindeki “سَلَامٌ عَلَيْكَ” ifadesinde “سَلَامٌ” kelimesi nekra olmalarına rağmen müsned ileyh olarak kullanılmışlardır. Benzer şekilde, Arapların dua amacıyla kullandığı “أَمْتُ فِي حَجَرٍ لَا فِيكَ”⁵⁰ (Ömrün uzun olsun) sözünde “أَمْتُ” sözcüğü de nekra olmasına karşın mübtada konumundadır. İbn Ya'îş'e göre, bu tür ifadeler haber cümlesi değil, dua veya talep anlamı taşıyan inşâî cümlelerdir. Bu nedenle nekra sözcükler mübtada olarak gelebilmektedir. Nitekim İbn Ya'îş, “سَلَامٌ عَلَيْكَ” ifadesinin aslında “لِيُسَلِّمَ وَلِيَلِزِمَهُ الْوَيْلُ” (Allah sana selamet versin), “فَوَيْلٌ” ifadesinin ise “وَلِيَلِزِمَهُ الْوَيْلُ” (Azap onun peşini bırakmasın) anlamında olduğunu belirtmektedir.⁵¹

⁴⁷ Araplar bu atasözünü özellikle savaş, çatışma, felaket veya ölüm gibi ciddi olumsuz durumların yaklaştığını sezdiklerinde kullanırlar. Bu nedenle atasözünün Türkçedeki en uygun karşılığı “Felaket, kötülük kapıda!” şeklindedir. Atasözü hakkında bkz. Ebu'l-Fadl Meydânî, *Mecmau'l-emsâl*, thk. Muhammet Muhyiddin Abdulhamit (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/370.

⁴⁸ İbn Ya'îş, *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 1/225.

⁴⁹ Şâtıbî, *el-Makâsîdü's-şâfiye*, 2/47.

⁵⁰ “أَمْتُ فِي حَجَرٍ لَا فِيكَ” ifadesinin harfi çevirisi “Eğrilik taşta olsun sende değil” olmakla birlikte, Araplar bu sözün uzun ömür dilemek için kullanmışlardır. Bu kullanım, Cahiliye Dönemi Arapları'nın taşta ölümsüzlük ve ebedilik atfetme inançlarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu ifade “Taş yok olsa bile sen yaşamaya devam et” anlamını taşıdığından Türkçeye “Ömrün uzun olsun” şeklinde çevrildi. Bu söz hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Ya'îş, *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 1/226.

⁵¹ İbn Ya'îş, *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 1/226.

3.3. Umûm İfade Eden Nekra

Arapçada nekra (belirsiz) sözcükler, umûm ifade ettiğinde mübtada yani müsned ileyh olarak kullanılabilir.⁵² Buna örnek olarak Rûm Sûresi “كُلُّ لَهُ قَانِتُونَ/Hepsi O'na boyun eğmektedirler” 26. âyeti verilebilir. Âyette “كُلُّ” (hepsi) sözcüğü nekra olmasına rağmen, umûm ifade ettiği için mübtada görevi üstlenebilmiştir. Arap dilinde soru cümlelerinde, nefy bildiren cümlelerde, şart cümlelerinde ve nehy bildiren cümlelerde de nekra sözcükler mübtada olarak kullanılabilmektedir.⁵³ Bu özel durumlarda nekra sözcükler hakkında umum ifade etmesi ve dinleyiciye yeni bir bilgi sunması nedeniyle hüküm verilebilir.⁵⁴ Örneğin; “أتفاحة عندك أم رمان؟” (Yanında bir elma mı var yoksa bir nar mı?) cümlesinde soru bağlamında nekra تفاحة sözcüğü, mübtada olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde “ما أحدٌ خيرٌ منك” (Hiç kimse senden daha iyi değildir) olumsuz cümlesinde nekra أحدٌ sözcüğü mübtada konumundadır. Bu tür cümlelerde nekra sözcükler genel bir anlam kazanır ve ifadenin kapsamını genişletir. Bu kullanımlar, dilin iletişim işlevini güçlendirir ve anlam zenginliğine katkıda bulunur.

3.4. İsm-i Tasğir Yapılan Nekra

Arap dilinde ism-i tasğir (küçültme ismi), isimlerin ve sıfatların anlamlarını çeşitli şekillerde değiştirmek için kullanılan özel bir morfolojik kategoridir. Bu yapı, Türkçedeki {-ca, -cık, -cağız} gibi küçültme eklerinin işlevine benzer bir role sahiptir. Arapçada küçültme ismi üç temel vezinle oluşturulur: “فُعَيْلٌ، فُعَيْلٌ، فُعَيْلٌ”. Bu kalıplar aracılığıyla türetilen yeni sözcükler, anlamın da değişmesine neden olur. Örneğin “رَجُلٌ” (adam) sözcüğü “رَجِيلٌ” (adamcık) şekline dönüşür. İsm-i tasğir yapısı, sevgi ve şefkat gösterme, küçümseme, aşağılama, miktar azlığını belirtme veya zaman ve mekân yakınlığını ifade etme gibi çeşitli anlamsal işlevlere sahiptir.⁵⁵ Bu dilbilgisi kategorisinin Arapça sözdiziminde önemli bir rolü vardır ve dilin anlatım olanaklarını zenginleştiren temel yapılardan biridir. Arap dilinde ism-i tasğir kalıbındaki nekra bir sözcük, mübtada olarak kullanılabilir.⁵⁶ Bunun temel nedeni ise, ism-i tasğirin biçimsel olarak tek sözcük görünmesine rağmen anlamsal olarak iki sözcükten oluşmasıdır. Örnek olarak “رَجِيلٌ بَخِيلٌ” (Adamcık ya da adamcağız cimridir) cümlesinde, ism-i tasğir formundaki nekra “رَجِيلٌ” sözcüğü mübtada

⁵² Şâtıbî, *el-Makâsîdü's-şâfiye*, 2/47.

⁵³ Şâtıbî, *el-Makâsîdü's-şâfiye*, 2/40; İbn Ya'îş, *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*, 1/226.

⁵⁴ el-Ezherî, *Şerhü't-tasrîh ale't-tavdîh*, 1/211.

⁵⁵ Eyup Akşit, “Arap Dilinde Küçültme İsmi: Anlamsal Bir Yaklaşım”, ed. Raihan Yusoph (*Avrasya 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Konya: Uluslararası Bilimler Akademisi Yayınları, 2023), 137-147.

⁵⁶ Şâtıbî, *el-Makâsîdü's-şâfiye*, 2/42.

konumundadır. Bu sözcük görünüşte tek kelime olsa da aslında “رجلٌ صغير” (küçük bir adam) şeklinde belirtisiz bir sıfat tamlamasının karşılığıdır ve bu tahsis sayesinde kısmen belirlilik kazandığı için mübteda olarak kullanılabilir. Dolayısıyla cümlemin asıl anlamı “رجلٌ صغيرٌ بخيلٌ” (Küçük adam/adamcağız cimridir) şeklindedir. Bu örnek, ism-i tasğîrin hem anlamsal hem de sözdizimsel düzeyde Arap dilindeki işlevini açıkça ortaya koymaktadır.

3.5. Haberi Şibh-i Cümle Olan Nekra

Arapçada haber (yüklem) şibh-i cümle yani cer-mecrûr veya zarf öbeği olduğunda mübteda nekra olarak gelebilir. Bu durumda sözdiziminde önce haber, sonra nekra olan mübteda getirilir.⁵⁷ Örneğin “أمام عليٍّ شجرةٌ” (Ali’nin önünde bir ağaç var) cümlesinde haber “أمام عليٍّ” (Ali’nin önünde) zarf öbeği olup, mübteda “شجرةٌ” (bir ağaç) sözcüğüdür. Ancak mübteda nekra olduğu için sözdiziminde başta gelmesi anlamsal bir kapalılığa yol açacağından, cümledeki asıl yerinden alınıp haber sonrasında getirilir.⁵⁸ Bu çalkalama işlemi yapılmıyorsa “شجرةٌ أمام عليٍّ” (Ali’nin önündeki bir ağaç) şeklinde bir yapı ortaya çıkacaktı. Bu ise cümle değil, bir sıfat tamlamasıdır ve bir yargı bildirmemektedir. Görüldüğü üzere bu çalkalama işlemi dilsel bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

Şâtibî’ye göre, müsned ileyih olan mübtedanın bu tür cümle yapılarında nekra olarak gelebilmesi için iki temel şart vardır: şibh-i cümlede ma’rife bir sözcüğün bulunması ve cümlemin muhataba yeni bir bilgi sunmasıdır. Örneğin; “عند زيدٍ نَمْرَةٌ” (Zeyd’in yanında bir kaplan vardır) cümlesinde öne geçmiş haber olan “عند” (yanında) zarfı, marife olan “Zeyd” sözcüğüne izafe edilmiştir. Bu yapı muhataba yeni bir bilgi sunduğu için “نَمْرَةٌ” (bir kaplan) nekra sözcüğü mübteda olarak kullanılabilmiştir. Buna karşılık “عند رجلٍ نَمْرَةٌ” (Bir adamın yanında bir kaplan var) cümlesinde “عند” zarfı nekra olan “adam” sözcüğüne izafe edildiğinden, cümle muhataba yeni bir bilgi sunma özelliğini yitirmektedir.⁵⁹ Kâf Sûresi 35. âyette geçen “وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ” (Katımızda fazlası var) örneğinde öne geçmiş haber olan “لدى” (katında/yanında) zarfı, marife olan “نا” (bizim) zamirine izafe edilmiştir. Cümle muhataba yeni bir bilgi sunduğu için “مَزِيدٌ” (fazla) nekra sözcüğü mübteda olarak kullanılabilmiştir. Çünkü bu âyetteki yapı, nekra bir sözcüğün mübteda olarak gelebilmesi için gerekli olan “şibh-i cümlede ma’rife bir sözcüğün bulunması ve cümlemin muhataba yeni bilgi sunması” şartlarını karşılamaktadır.⁶⁰

⁵⁷ el-Ezherî, *Şerhü’t-tasrîh ale’t-tavdîh*, 1/218.

⁵⁸ İbn Ya’îş, *Şerhü’l-mufasssal li’z-Zemahşerî*, 1/226; Şâtibî, *el-Makâsîdü’s-şâfiye*, 2/39.

⁵⁹ Şâtibî, *el-Makâsîdü’s-şâfiye*, 2/39.

⁶⁰ el-Ezherî, *Şerhü’t-tasrîh ale’t-tavdîh*, 1/209.

3.6. Başında Hal Vâvı Bulunan Nekra

Arap dilinde hâl cümleleri, ana cümlede nasb konumunda olup fâil, mef'ûl bih veya her ikisinin durumunu açıklayan yapılardır. Bu yapılarda nekra bir sözcük, “vâv-ı hâliye” (durum bildiren vâv) kullanılması sayesinde mübtada olarak gelebilmektedir.⁶¹ Bunun temel nedeni bu tür cümlelerin kendi başına bir yargı ifade etmeyip ana cümlelerin bir kaydı olmasıdır. Örneğin; Âl-i İmrân Sûresi 154. âyette geçen “وَظَائِفُهُ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ/Bir grup kendi canlarının kaygısına düşmüşken” ifadesinde, hâl vavından sonra gelen nekra “ظَائِفُهُ” (bir grup) sözcüğü mübtedadır. Benzeri bir durum, şairin övdüğü kişiyi dolaylı olarak yıldız benzettiği ve bununla yetinmeyip o kişinin yüzünün ışığını diğer tüm parlak şeylerin ışığından daha güçlü olarak tasvir ettiği şu dizelerde de görülmektedir:⁶²

سَرِينَا وَنَجْمٌ قَدْ أَضَاءَ فَمَدَّ بَدَا ... مُحْيَاكَ أَخْفَى صَوْوُهُ كُلَّ شَارِقٍ

Gece yolculuğuna çıktık bir yıldız parlamışken.

Fakat senin yüzün görününce

Onun ışığı, tüm parlak şeylerin ışığını gölgede bıraktı.

Şairin bu beytinde “ وَنَجْمٌ قَدْ أَضَاءَ /bir yıldız parlamışken” cümlesi hâl cümlesidir.⁶³ Vâv-ı hâliye’den sonra yer alan نَجْمٌ/yıldız sözcüğü nekra olmasına rağmen mübtada ögesi olarak kullanmıştır. Araştırmada buraya kadar nekra sözcüklerin biçim ve sözdizim yapısı ele alınmıştır. Aşağıda bu sözcüklerin anlam düzeyindeki özellikleri incelenecektir.

4. Müsned İleyh Nekranın Anlamsal Boyutu

Dilbilgisi açısından nekra sözcükler, anlam bakımından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Bu sözcükler, bir şeyin sayısını veya türünü ifade etmek üzere kullanılabilir. Ayrıca taklîl (azlık), teksîr (çokluk), tâ’zim (yüceltme) ve tahkîr (küçümseme) gibi çeşitli anlamsal işlevlere sahiptir. Nekra sözcüğün hangi anlamı taşıdığı ise dil içi ve dil dışı karinelerle belirlenir. Bu karineler arasında cümlelerin bağlamı, konuşmacının ses tonu, kullanılan diğer sözcükler ve hatta kültürel bağlam gibi faktörler yer alabilir. Nekra sözcüklerin bu çok yönlülüğü, dilde esneklik ve ifade zenginliği sağlama konusundaki önemli rolünü gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, müsned ileyih konumundaki nekra sözcüklerin teklik ifade etme özelliğini incelemek yerinde olacaktır.

⁶¹ Şâtıbî, *el-Makâsîdü’ş-şâfiye*, 2/48; İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ‘Akîl alâ elfiyye İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Kahire: Dârü’t-turâs, 1980), 1/221.

⁶² Beytin hangi şaire ait olduğu bilinmemektedir. Beytin i’râbı için bkz. İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ‘Akîl alâ elfiyye İbn Mâlik*, 1/221.

⁶³ Beytin i’râbı için bkz. İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ‘Akîl alâ elfiyye İbn Mâlik*, 1/221, 222.

4.1. Teklik İfade Etmesi

Müsned ileyh olan nekra sözcükler, genellikle bir nesnenin veya varlığın tekliğini ifade eder.⁶⁴ Mesela “جاءني طالب” (Bana bir öğrenci geldi) cümlesindeki nekra sözcük, belirli olmayan tek bir varlığa işaret eder. Bu kullanım, sözcüğün belirsizliğini ve tekliğini aynı anda yansıtır. Bu örnekteki “طالب” (bir öğrenci) ifadesi, herhangi bir öğrenciye, spesifik olmayan tek bir varlığa gönderme yapar. Yine “ما جاءني طالب بل طالبان /Bana bir öğrenci gelmedi, bilakis iki öğrenci geldi” cümlesinde nekra “طالب” sözcüğü, sayıya yani “tek öğrenci”ye delâlet eder. Çünkü cümlede yer alan طالبان /iki öğrenci sözcüğü, “طالب” sözcüğünün “teklik” ifade ettiğine dair dil içi bir karinedir. Arapça bir cümlede nekra ismin teklik ifade ettiğine dair diğer önemli bir karine ise bu sözcüklere çoğunlukla “bir”, “iki” gibi sayıların sıfat olarak getirilmesidir. Örneğin Bakara Sûresi “وَالْهُكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ /Sizin ilahınız, tek bir ilahdır” 163. âyetinde إِلَهُ nekra sözcüğü teklik ifade etmektedir. Buna dair dil içi karine ise sözcüğün وَاحِدٌ/bir sayısı ile nitelenmesidir. Arap dilinde teklik ifade eden nekra sözcükler, aynı zamanda anlam zenginliği de sağlar. Bu sözcükler hem belirsizlik hem de teklik anlamını taşıyarak dilin inceliklerini yansıtır. Özellikle edebî metinlerde ve Kur’an-ı Kerim’de bu kullanım sıkça karşımıza çıkar. Nekra sözcüklerin bu özelliği, Arap dilinin anlam derinliğini ve ifade gücünü ortaya koyar.

4.2. Nev’ (Tür) İfade Etmesi

Tür belirtme işlevi, nekra sözcüklerin mahiyet açısından önemli bir özelliğidir.⁶⁵ “ما جاءني رجل بل امرأة” (Bana kadın değil, adam gelmedi) cümlesinde “رجل” sözcüğü, cinse delâlet etmektedir. Buna dair karine ise sonrasında gelen امرأة sözcüğüdür. Bu cümledeki رجل sözcüğünün tür ifade ettiğine dair dil içi bir karinedir.

Bakara Suresi 7. âyetinde “وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ /Gözlerinde bir tür perde vardır” örneğinde غِشَاوَةٌ kelimesi tür bildirmektedir. Yani bu kelime âyetle, bilinen perdelerden farklı, özel bir tür perdeye işaret eder. Bu kullanım, inkârcıların ilahi gerçekleri görmekten mahrum olduklarını vurgular. Âyetle genel bir perde türünden bahsedilir, spesifik detaylar verilmez.⁶⁶ Bu dilbilimsel incelik, Arap dilinin semantik zenginliğini ve sözcüklerin bağlama göre değişen anlamlarını göstermektedir. Bir sözcüğün nekra formunun taşıdığı anlam,

⁶⁴ Hatîb el-Kazvînî, *el-Îzâh li telhîsi'l-miftâh* (Beyrut: Dâru'l-kutubî'l-İlmiyye, 2003), 1/49; Abdülmüteâl es-Sa'îdî, *Bugyetü'l-îzâh li telhîsi'l-miftâh* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1999), 1/76.

⁶⁵ Teftâzânî, *el-Mutavval şerhu telhîsi miftâhi'l-ulûm*, 234.

⁶⁶ el-Kazvînî, *el-Îzâh li telhîsi'l-miftâh*, 49.

yalnızca dilbilgisi açısından bir yapıya değil, aynı zamanda sözcüğün kullanıldığı bağlama da sıkı sıkıya bağlıdır. Bazı Arap dilciler bu tür cümleleri farklı yorumlayabilmekte ve örneklerle alternatif anlamlar yükleyebilmektedirler. Bu durum, dilin yoruma açık zengin yapısını bir kez daha ortaya koymaktadır. Örneğin Sekkâki'ye (ö. 626/1229) göre yukarıdaki âyette geçen غِشَاوَةٌ kelimesi tür değil, perdenin korkunçluğunu ve büyüklüğünü ifade eder.⁶⁷ Ona göre inanmayanların gözlerinde hakikati görmeye engel olan büyük bir perde vardır.⁶⁸ Bu durumda âyetin meâli şöyle olur: Gözlerinde büyük bir perde vardır.

4.3. Taklîl (Azlık) İfade Etmesi

Arap dilinden müsned ileyhin nekra olarak gelmesi ince anlam nüansları oluşturur. Nekra sözcükler bazen azlık anlamı taşıyabilir.⁶⁹ Tevbe Sûresi "وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ"/Allah'ın azıcık bir rızası hepsinden büyüktür" 72. âyette رِضْوَانٌ nekra sözcüğü müsned ileyh olup azlık ifade etmektedir.⁷⁰ Burada, az miktarda olmasına rağmen Allah'ın rızasının önemi vurgulanmaktadır. Bu kullanım, Allah'ın az miktardaki rızasının bile diğer tüm nimetlerden daha değerli olduğunu vurgular. Bu dilbilgisi özelliği, sözcüklerin niceliksel anlamlarını zenginleştirir. Nekra formundaki kelimelerin azlık anlamı taşıması, özellikle dini metinlerde manevi değerlerin nicelikten bağımsız önemini vurgulamak için kullanılır. Bu kullanım, Allah'ın rızasının niceliksel değil, niteliksel değerini ön plana çıkarır. Çünkü inanan bir kişi için Allah'ın az bile olsa rızası, tüm saâdet ve kurtuluşun temelidir. Kulun gerçek mutluluğu ancak Allah'ın rızasıyla mümkündür. Bunun karşısı olarak, Allah'ın gazabını bilen kul için dünyevi nimetlerin büyüklüğü anlamsızlaşır. Bu durumda kişi, sahip olduğu maddi nimetlerden gerçek anlamda faydalanamaz ve lezzet alamaz. Çünkü ilahi rıza olmadan hiçbir nimet, gerçek değerini bulamaz. Yine aşağıdaki dizedeki أَكَلَةٌ nekra sözcüğü taklîl anlamına gelmektedir.⁷¹

إذا جاع لم يفرح بأكلة ساعة ... ولم يبتس من فقدها وهو غائب

Acıktığında azıcık yemekle sevinmez; yokluğunda da üzüntü duymaz.

4.4. Teksîr (Çokluk) İfade Etmesi

Arap dilinde müsned ileyh konumundaki nekra sözcükler, bazen teksîr (çokluk) anlamını ifade etmek için kullanılır. Örneğin Arapların "إن له لإبلا، وإن" (Onun birçok devesi ve birçok koyunu var) sözünde, müsned ileyh

⁶⁷ Sekkâki, *Miftâhu'l-ulûm*, 193.

⁶⁸ Teftâzânî, *el-Mutavval şerhu telhîsi miftâhi'l-ulûm*, 234.

⁶⁹ el-Kazvînî, *el-Îzâh li telhîsi'l-miftâh*, 1/50, 51.

⁷⁰ Teftâzânî, *el-Mutavval şerhu telhîsi miftâhi'l-ulûm*, 235.

⁷¹ es-Sa'îdî, *Bugyetü'l-îzâh li telhîsi'l-miftâh*, 1/76.

olan “إِبْلَا” ve “غَنَمَا” sözcükleri nekra olarak gelmiş ve çokluk anlamı kazanmıştır.⁷²

Firavun ve sihirbazları arasındaki diyalogu aktaran A'raf Sûresi 117. âyetteki “قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ”/Sihirbazlar: ‘Eğer üstün gelen biz olursak, bize birçok ödül var mı?’ dediler” ifadesi, nekra kullanımının anlamsal zenginliğini gösteren önemli bir örnektir. Âyette geçen “أَجْرًا” (ödül) sözcüğü nekra formunda kullanılarak hem belirsizlik hem de çokluk anlamını aynı anda taşımaktadır. Bu kullanımla sihirbazlar, bir yandan ödülün mahiyetini Firavun’un takdirine bırakarak belirsiz bırakmış, diğer yandan da birçok ödül beklentisi içinde olduklarını ima etmişlerdir. Sözcüğün nekra formunda kullanılması, tek bir kelimeyle hem belirsizlik hem de çokluk anlamını aktararak dilin ifade gücünü artırmış ve diyaloga derinlik kazandırmıştır.

Nekra sözcükler bazı bağlamlarda ise hem teksîr (çokluk) hem de ta'zim (yüceltme) anlamını aynı anda taşıyabilir. Bu kullanımın en güzel örneklerinden biri Fâtır Suresi 4. âyette geçen “فَقَدْ كَذَّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ” (Senden önceki nice ulu peygamberler yalanlanmıştır.) ifadesidir. Burada nekra olarak gelen “رُسُلٌ” (peygamberler) sözcüğü iki önemli anlamı birden barındırır: Sayıca çok peygamberin yalanlanmasını ifade eden teksîr ve bu peygamberlerin yüce makamlarına işaret eden ta'zîm. Bu çift yönlü anlam, Hz. Muhammed'e (sav) teselli vermekte ve kendisinden önce birçok değerli peygamberin de benzer durumlarla karşılaştığını hatırlatmaktadır.

4.5. Ta'zîm İfade Etmesi

Arap dilinde nekra sözcükler, bağlama göre ta'zîm (yüceltme) anlamı taşıyabilmektedir. Bu kullanımın en çarpıcı örneklerinden biri şairin şu beytinde görülür:⁷³

لَهُ حَاجِبٌ فِي كُلِّ أَمْرٍ يَشِينُهُ... وَلَيْسَ لَهُ عَيْنُ طَالِبِ الْعُزْفِ حَاجِبٌ

Kendisini küçük düşürecek her şeye karşı onun muazzam bir engeli vardır.

Fakat kendisinden yardım dileyenlere karşı en küçük bir engeli dahi yoktur.

Şair burada aynı sözcüğü (حَاجِب) nekra formunda kullanarak zıt anlamlar oluşturmuştur. İlk mısradaki حَاجِب sözcüğü ta'zîm (yüceltme) anlamıyla engelin büyüklüğünü ve gücünü vurgularken, ikinci mısradaki حَاجِب sözcüğü tahkîr (küçültme) anlamıyla engelin yokluğunu ifade eder. Bu zıt anlamlı kullanım, övülen kişinin iki önemli karakteristik özelliğini ustaca ortaya koyar:

⁷² el-Kazvînî, *el-Îzâh li telhîsi'l-miftâh*, 1/51; Teftâzânî, *el-Mutavval şerhu telhîsi miftâhi'l-ulûm*, 235.

⁷³ el-Kazvînî, *el-Îzâh li telhîsi'l-miftâh*, 1/50.

Onurunu korumadaki kararlılığı ve yardımseverliğindeki cömertliği. Böylece nekra formunun anlamsal esnekliği, şiirsel anlatımın gücünü artıran bir araç olarak kullanılmıştır.

4.6. Tahkîr İfade Etmesi

Nekra sözcükler aynı zamanda tahkîr (küçüklük) anlamını da içerebilir. Bu kullanım, bağlam ve tonlamaya bağlı olarak değişir. Örneğin, “herhangi bir adam” ifadesi bazen küçültücü bir anlam taşıyabilir. Bu durumda, nekra sözcük spesifik olmayan ve önemsiz bir varlığa işaret eder. Sekkâkî’ye göre tâzim ve teksîr arasında, aynı şekilde taklîl ve tahkîr arasında fark yoktur.⁷⁴

Sekkâkî, Enbiya Sûresi “ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَتَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ/Onlara Rabbinin azabından küçüçük bir esinti bile dokunurse, derhal: ‘Eyvâhlar olsun bize! Gerçekten biz, kendimize yazık etmişiz’ diye feryadı basarlar” 46. âyetteki نَفْحَةٌ sözcüğünü tahkir/küçücük anlamında değerlendirmiştir.⁷⁵ Kazvînî (ö. 739/1338) ise, âyetteki نَفْحَةٌ kelimesindeki küçüklük ya da azlık anlamının kelimenin nekra olmasından değil, mastar-ı merre olmasından kaynaklandığını savunmuştur.⁷⁶

Sonuç

Bu çalışmada Arap dilbiliminde nekra (belirsiz) sözcükleri biçim, sözdizim ve anlam açısından ele alındı. Araştırma, nekra sözcüklerin sadece basit bir dilbilgisi kategorisi olmadığını, aksine Arap dilinin semantik ve pragmatik zenginliğini yansıtan çok boyutlu dilsel unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Nekra sözcüklerin çok yönlü doğası, Arap dilinin ifade gücünü ve esnekliğini gözler önüne sermektedir. Bu sözcükler, temel belirsizlik işlevlerinin ötesinde, teklik, tür, azlık, çokluk, yüceltme ve küçümseme gibi çeşitli anlamsal nüansları ifade etme özelliğine sahiptir.

Nekra sözcüklerin özellikle olumsuzluk, yasaklama, şart ve inkârî soru gibi yapılarda, umûmilik anlamı kazanması dikkat çekicidir. Bu durum, nekra sözcüklerin bağlama duyarlı doğasını ve Arap dilinin anlamsal derinliğini vurgulamaktadır.

Nekra sözcüklerin fıkıh usûlü ve nahiv arasındaki terminolojik ve kavramsal bağlantısı, çalışmanın önemli bulgularından biridir. Bedrüddîn el-Karâfî’nin görüşleri ışığında, usulcülerin “mutlak” olarak adlandırdığı kavramın, nahivciler tarafından “nekra” olarak nitelendirildiği görülmüştür. Bu terminolojik örtüşme, dil ve hukuk alanları arasındaki yakın ilişkiyi

⁷⁴ el-Kazvînî, *el-İzâh li telhîsi’l-miftâh*, 1/50, 51.

⁷⁵ Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 192, 193.

⁷⁶ el-Kazvînî, *el-İzâh li telhîsi’l-miftâh*, 1/51; Teftâzânî, *el-Mutavval şerhu telhîsi miftâhi’l-ulûm*, 235, 236.

göstermekte ve nekra sözcüklerin sadece dilbilimsel değil, aynı zamanda hukuki ve dini metinlerin yorumlanmasındaki önemini de göstermektedir.

Araştırma, nekra sözcüklerin kullanımının, konuşmacının niyetine ve iletişim bağlamına göre nasıl şekillendiğini de ortaya koymaktadır. Örneğin, bir nekra sözcüğün yüceltme veya küçümseme amacıyla kullanılması, dilin pragmatik boyutunu ve kullanıcıların dilsel tercihlerinin anlamı nasıl etkilediğini göstermektedir. Kur'an âyetlerinde nekra sözcüklerin seçimi ve kullanımı, metnin anlamını ve yorumlanmasını doğrudan etkilemektedir. Bu durum, nekra sözcüklerin İslami ilimlerdeki, özellikle tefsir ve fıkıh alanlarındaki kritik rolünü ortaya koymaktadır.

Araştırmamızın bir diğer önemli bulgusu, nekra sözcüklerin dildeki en az çaba yasası ve ekonomiklik prensibine hizmet ettiğidir. Tek bir nekra sözcük, bağlama göre çeşitli anlamları ifade edebilmekte, böylece dil kullanıcılarına ifade zenginliği sunmaktadır.

Bu araştırma, nekra sözcüklerin Arap dilbilimi, edebiyatı ve İslami ilimler alanlarındaki önemini ortaya koyarken, aynı zamanda gelecekteki araştırmalar için yeni sorular ve perspektifler de sunmaktadır. Örneğin, nekra kavramının tarihsel gelişimi, farklı Arap lehçelerindeki kullanımı veya modern Arapçada değişen rolleri gibi konular, gelecekteki araştırmalar için verimli alanlar olabilir.

Ayrıca, bu çalışmanın bulguları, Arap dili öğretimi ve yabancı dil olarak Arapça eğitimi alanlarında da önemli çıkarımlar sunmaktadır. Nekra sözcüklerin çok yönlü doğasının anlaşılması, dil öğrencilerinin Arapçanın inceliklerini daha iyi kavramalarına ve dili daha etkili bir şekilde kullanmalarına yardımcı olabilir.

Kaynakça

- Abbas, Hasan. *en-Nahvu'l-vâfi*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1974.
- Akşit, Eyup. "Arap Dilinde Küçültme İsmi: Anlamsal Bir Yaklaşım". ed. Raihan Yusoph. Konya: Uluslararası Bilimler Akademisi Yayınları, 2023.
- Akşit, Eyup. *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri*. Ankara: Sonçağ, 2022.
- Â'kûb, İsa Ali. *el-Mufasssal fî ulûmi'l-belâgatî'l-'Arabiyye el-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. Halep: Halep Üniversitesi Yayını, 2015.
- Âmidî, Ebu'l-Hasan el-. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. thk. Abdurrezzak Affî. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1982.
- Brockelmann, Carl. *Fikhu'l-lugâti's-Sâmiyye*. çev. Ramazan Abdutevvâb. Riyad: Câmîatü'r-Riyâd, 1977.
- Esterabadî, Radî el-. *Şerhur-Radî li-kâfiyeti'bni'l-Hâcib*. thk. Yahya Beşîr Mısıfî. 2 Cilt. Riyad: el-İdaretü'l- 'Âmme li's-sekâfe, 1996.

- Ezherî, Halid b. Abdullah el-. *Şerhü't-tasrîh ale't-tavdîh*. thk. Muhammed Bâsîl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- Herevî, Ali b. Muhammed el-. *el-Uzhiyye fî 'ilmi'l-hurûf*. thk. Abdulmu'în el-Mellûhî. Şam: Mecma'u'l-Luğa el-'Arabiyye, 1993.
- İbn 'Akîl. *Şerhu İbn 'Akîl alâ elfiyye İbn Mâlik*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Kahire: Dârü't-turâs, 1980.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdullah Cemâlüddîn. *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'arîb*. thk. Mâzin el-Mubârek. Şam: Dâru'l-Fikr, 1985.
- İbn Ya'îş, Ebû'l-Bekâ. *Şerhü'l-mufasssal li'z-Zemahşerî*. thk. İmîl Bedî Ya'kûb. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- İbnü's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *el-Usûl fi'n-nahv*. thk. Abdülhüseyn el-Fetîf. 3 Cilt. Beyrut: Muesesetu'r-Risâle, 1996.
- Kaçar, Halil. "Arapçada Nekre (Belirsiz İsim) Kullanımların Semantik Boyutu (Tenkîr Üslûbu)". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (Ocak 2014), 165-184.
- Karâfî, Bedrüddîn el-. *el-İkdü'l-manzûm fi'l-husûs ve'l-umûm*. thk. Ahmed el-Hatem Abdullah. Kahire: el-Mektebetü'l-Mekkiye, 1999.
- Kazvînî, Hatîb el-. *el-Îzâh li telhîsi'l-miftâh*. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Kerimoğlu, Caner. *Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim Göstergebilim ve Türkoloji Genel Dilbilime Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2. Basım, 2014.
- Koç, Serkan. "Konu Sürekliliği ve Gönderim Yönetimi: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Anadilleri Üzerine Edimbilimsel Temelli Bir Çalışma". *Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi* 8/44 (Temmuz 2024), 948-962.
- Meydânî, Ebu'l-Fadl. *Mecmau'l-emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamit. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Minyevî, Ebu'l-Munzir el-. *eş-Şerhu'l-kebîr li-muhtasari'l-usûl*. Kahire: y.y, 2011.
- Özakpınar, Fatma Betül. *Hanefî İctihad Usûlünde İtlak ve Takyid*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Sa'dî, Abdülmüteâl es-. *Bugyetü'l-îzâh li telhîsi'l-miftâh*. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1999.
- Sekkâkî. *Miftâhu'l-ulûm*. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1987.
- Süleyman, Âmir. *el-lüगतu'l-Akkâdiyye: el-Bâbiliyye ve'l-Âşûriyye*. Musul: Dâru İbnî'l-Esîr, 2005.
- Şahin, Osman. "İslam Hukuk Metodolojisinde Mutlak Ve Mukayyet". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 11-37.
- Şâtîbî. *el-Makâsidü's-şâfiye*. thk. Abdurrahman b. Süleyman. Mekke: Câmîatu Ümmî'l-Kurâ, 2007.
- Teftâzânî. *el-Mutavval şerhu telhîsi miftâhi'l-ulûm*. thk. Abdulhamid Hindâvî. Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2000. Basım, ts.
- Yurttaş, Tahsin. "Marife Gelen Müsnedün İleyh Ve Müsnedin Semantik Boyutu (Ebû Ya'kûb Es-Sekkâkî'nin Miftâhu'l-'ulûm Adlı Eseri Bağlamında)". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/1 (Haziran 2022), 461-487.
- Zerkeşî, Bedreddin. *el-Bahrü'l-muhîf*. Kahire: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1994.

